

KAZAN OĞUZNAMEŚİ'NDE OĞUZ TÜRKÇESİ UNSURLARI*

ELEMENTS OF OGHUZ TURKISH IN KAZAN OGHUZNAME

*Özkan AYDOĞDU***

Özet:

Oğuzname, kısaca, Oğuz Türklerinin tarihini anlatan eserdir. Bununla birlikte Oğuznamelerde, Oğuz Han'a gelinceye kadarki dünya tarihine de yer verilmektedir. Oğuz Türkleri, genel Türk tarihi içerisinde önemli bir rol oynadıkları için pek çok Oğuzname kaleme alınmıştır. Kazan Oğuznamesi de bunlardan bir tanesidir. Eser, Tataristan'ın başkenti Kazan'da bulunduğu için bu isimle adlandırılmıştır.

Oğuz Türkçesi unsurlarına, Eski Türkçe dönemine ait eserler de dahil olmak üzere yazı ile takip edilebilen tüm dönemlerde kaleme alınmış eserler içerisinde rastlanmaktadır. İncelemeye konu olan Kazan Oğuznamesi, belirgin bir biçimde Çağatay Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak bununla birlikte dil özellikleri içerisinde, yer yer Oğuz Türkçesine ait unsurlar da karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Kazan Oğuznamesi adlı eserde görülen Oğuz Türkçesi unsurları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazan Oğuznamesi, Çağatay Türkçesi, Oğuz Türkçesi Unsurları, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Varlığı.

Abstract:

Oghuzname is, in short, the work of telling the history of the Oghuz Turks. Along with that, in Oghuznames give place to the history of the world as far as the Oghuz Khan comes. Many Oghuznames were written, because Oghuz Turks played an important role in general Turkish history. Kazan Oghuzname is one of these. The work was named with this name because it was located in Kazan, the capital city of Tatarstan.

Oghuz Turkish elements are found in works written in all periods that can be followed by writing, including the works belonging to the Old Turkish period. Kazan Oghuzname reflects the characteristics of Chagatay Turkish. However, along with that, within the language features, elements belonging to Oghuz Turkish have being also seen. In this study will be emphasized about the elements in Kazan Oghuzname that are used in Oghuz Turkish.

Key words: Kazan Oghuzname, Chagatay Turkish, Oghuz Turkish Elements, Phonetic, Morphology, Vocabulary.

* Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen olan "I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda "Kazan Oğuznamesi'nde Oğuzca Unsurlar" başlığıyla sunulan sözlü özet bildirinin genişletilerek yayına hazırlanmış şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi ABD – Sivas aydogdu.ozkan@gmail.com

GİRİŞ

Kazan Oğuznamesi, Kazan Fenler Akademisine bağlı G. İbrahimov adına Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsünün Elyazmalar ve Tekstoloji Mirashanesinde 39 koleksiyonda 152 nolu kitap olarak bulunmaktadır. Eserin giriş sayfası veya sayfaları yoktur. Bu yüzden kitabın başlığının ne olduğu bilinmemektedir. Eserin yazarı, yazılma yeri, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Eserin bir yerinde Rum'a padişah olan Sultan Selim Han'dan bahsedilmektedir. Rum'a padişah olan Selim adlı padişahlardan biri Yavuz Sultan Selim (saltanat yılları: 1512-1520), diğeri ise II. Selim (saltanat yılları: 1566-1574)'dir. Yani eserin 16. yüzyılın sonuna doğru kaleme alınmış olduğu söylenebilir (Demir ve Aydoğdu, 2015, s. 20-21).

Kazan Oğuznamesi, belirgin bir biçimde Çağatay Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak yer yer Oğuz Türkçesine ait özellikler de göze çarpmaktadır. Eseri yayına hazırlayanlar, bu özellikler müstakil bir çalışmanın konusu olduğundan Oğuz Türkçesi özellikleri hakkında kısa bir bilgi vermekle yetinmişlerdir (bk. Demir ve Aydoğdu, 2015, s. 83-85).

Oğuz Türkçesi XIII. yüzyılda bir yazı dili hâline geldiği için Oğuz Türkçesinin XIII. yüzyıldan öncesi sisli bir dönemdir (Korkmaz, 1974, s. 41). Ancak Oğuz Türkçesi, yazı dili hâline gelmeden önceki dönemlerde de bir diyalekt olarak tarihî Türk yazı dillerini etkilemiştir. Yazılı belgelerle takip edebildiğimiz ilk dönem olan Eski Türkçe döneminden itibaren verilen eserlerde, Oğuz Türkçesine ait unsurlara rastlanılmaktadır (bk. Korkmaz, 1995a; Gülsevin, 1998). Karahanlı Türkçesi döneminde kaleme alınan Divanü Lügati't-Türk'te Kâşgarlı Mahmud, Oğuz Türkçesine ait kullanımları belirtmektedir (bk. Korkmaz, 1995b). Yine Divan-ı Hikmet'te de Oğuz Türkçesi unsurlarına rastlanılmaktadır (bk. Kaymaz, 2002). Harezmi Türkçesi döneminde yazılmış eserlerde de Oğuz Türkçesi özellikleri görülmektedir (bk. Aktan, 2012). Bu sayılan dönemlerin ortak özelliği hepsinin birbirinin devamı olması ve Türk dilinin bu dönemlerde tek bir yazı dili hâlinde gelişmesidir.

Bu dönemlerden sonra farklı coğrafyalarda farklı yazı dilleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğu Türklüğü Çağatay Türkçesini kullanırken Batı Türklüğü Oğuz Türkçesini yazı dili olarak kullanmaya başlamıştır. Bununla birlikte Oğuz Türkçesi unsurları, Çağatay Türkçesi yazı dilinde de görülmektedir (bk. Kaymaz, 2004; Hazar, 2011). Çağatay Türkçesi döneminde yazılmış eserler üzerine çalışma yapan araştırmacılar da eserlerde görülen Oğuz Türkçesi özelliklerine ayrı bir başlık altında yer vermişlerdir (bk. Yücel, 1995, s. 91; Karasoy, 1998, s. 56-59; Demir, 2005, s. 65-67).

Bu çalışmamızda, Çağatay Türkçesi ile kaleme alınmış olan *Kazan Oğuznamesi*'nde yer alan Oğuz Türkçesi unsurları ayrıntılarıyla incelenecektir.

1. KAZAN OĞUZNAMEŚİ'NDE OĞUZ TÜRKÇESİ UNSURLARI

İncelemeye konu olan *Kazan Oğuznamesi*, genel olarak Çağatay Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak bununla birlikte dil özellikleri içerisinde, Oğuz Türkçesine ait unsurlar da karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Türkçesine ait bu unsurlar hem ses bilgisi hem şekil bilgisi hem de söz varlığında görülmektedir. Eserde Oğuz Türkçesine ait özelliklerin Çağatay Türkçesinin özellikleri ile nöbetleşe kullanıldıkları görülmektedir.

1.1. Oğuz Türkçesi Ses Bilgisi Özellikleri

1.1.1. m- ~ b-

Çağatay Türkçesi metinlerinde kelime başındaki *b-*, gerileyici benzeşmeyle *m-* olmaktadır. Bu durum daha çok kelime içi veya sonundaki *n* ve *ng* seslerinin etkisiyle görülmektedir (Argunşah, 2013, s. 89). Oğuz Türkçesinde ise kelime başındaki *b-* ünsüzü korunmaktadır.

Yaptığımız taramada eserde bu tercih ile ilgili tespit ettiğimiz durum şu şekildedir:

1.1.1.1. min ~ ben

Çağatay Türkçesinde, 1. teklik şahıs zamiri olarak ve şahıs zamiriyle yapılan fiil çekiminde “min” şekli kullanılmaktadır. Ek alması durumunda da kelime başındaki *m-* değişmemektedir (Argunşah, 2013, s. 89). Bununla birlikte eserde bir yerde, Oğuz Türkçesinde kullanılan “ben” şekline rastlanılmıştır.

Çağ. T.:

min 012/06, 016/04, 016/09, 017/07, 020/03, 022/04, 029/08, 029/09, 032/01, 043/05, 045/03, 046/06, 046/08, 048/01, 074/09, 075/06, 076/05, 097/12, 098/06, 138/04, 140/02, 141/10, 142/05, 142/06, 148/08, 148/11, 149/08, 150/03, 156/06, 162/08 ; **manğa** 017/07, 017/09, 021/08, 023/06, 023/08, 034/11, 043/04, 074/09, 076/05, 146/09, 147/03, 153/11, 209/10 ; **mindin** 014/12, 032/02, 088/04, 098/07, 148/12, 149/09 ; **mini** 016/08, 110/05, 146/10, 150/04, 162/08 ; **mining** 016/03, 022/08, 029/07, 032/02, 034/08, 037/03, 037/04, 046/09, 072/05, 072/06, 092/07, 092/09, 098/01, 130/11, 139/01, 142/08, 146/10, 146/11, 147/05, 147/06, 147/07, 148/10, 158/02 ; **miniñ** 076/04.

alur-min 029/08 ; **ayrılmas-min** 077/01 ; **bilmey turur-min** 075/06 ; **çıkar-min** 076/01 ; **iylesmes-min** 012/07 ; **kaçamay-min** 162/08 ; **oğşatıp-min** 136/07, 136/09 ; **öler-min** 071/05 ; **virir-min** 016/09 ; ...

Oğuz T.:

ben 074/12

1.1.1.2. *miz ~ biz*

Çağatay Türkçesinde I. çokluk şahıs zamiri yalın hâlde ve hâl ekleri aldığıında “biz” şeklinde kullanılmaktadır. Fiil çekimlerinde de “biz” kullanılmakla birlikte, geniş zaman çekiminde “miz” olarak kullanılır (Argunşah, 2013, s. 89). Ancak eserde Oğuz Türkçesinin etkisiyle geniş zaman çekiminde “biz” şeklinin de kullanıldığı görülmektedir.

Çağ. T.:

ayta turur-miz 130/09 ; **aytur-miz** 129/09 ; **bile turur-miz** 129/12 ; **kaçıp turur-miz** 164/04 ; **karındaş turur-miz** 140/02 ; **kele turur-miz** 088/09.

Oğuz T.:

avlar-biz 178/12 ; **aytıkum turur-biz** 160/11 ; **bilir-biz** 129/11 ; **bolur-biz** 164/05 ; **kaytmas-biz** 111/02 ; **ketürir-biz** 017/12 ; **Salur halkındın turur-biz** 160/08 ; **kaçıp turur-biz** 164/05.

1.1.1.3. *mu ~ bu*

İşaret zamiri “bu”, Çağatay Türkçesinde yalın hâlde baştaki *b-* sesini korumaktadır. Hâl eki aldığıında ise çoklukla *m-* sesine dönüşmektedir (Argunşah, 2013, s. 89). Eserde hâl eki almasına rağmen kelime başı /b-/’li kullanımlarda, Oğuz Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Çağ. T.:

munğa 075/11, 093/02 ; **munça** 098/06 ; **munça munça** 130/08 ; **munçaklı** 093/12 ; **mundak** 072/11, 092/07, 148/11, 165/04 ; **mundın** 054/02, 064/08, 072/10, 075/02, 093/03, 125/05, 131/08, 136/01, 141/10, 149/01, 172/11 ; **munğa** 072/04, 156/05 ; **munı** 083/05, 136/09, 150/04, 162/09 ; **munıng** 075/04, 083/06, 136/01, 151/09, 152/01, 152/04 ; **munlarınğ** 074/06.

Oğuz T.:

bularğa 172/10, 173/02, 173/03 ; **bularnıng** 099/08, 117/10, 159/07, 172/10, 177/03 ; **bunlara** 129/05.

1.1.1.4. *ming ~ bing*

Eserde, kelime başı *m-* / *b-* kullanımı ilgili bir diğer örnek de “bin” sayısında görülmektedir. Çağatay Türkçesine uygun olarak hep *m-*’li şekli kullanılan bu sözcüğün Oğuz Türkçesindeki *b-*’li kullanımına ise sadece bir örnekte rastlanılmaktadır.

Çağ. T.:

ming 027/12, 028/01, 028/02, 028/04, 028/06, 034/04, 034/11, 035/03, 035/07, 041/10, 055/04, 055/05, 055/06, 055/07, 084/05, 084/11, 084/12, 085/03, 086/08, 086/10, 086/11, 091/09, 091/12, 093/05, 096/08, ... ; **mingbigi** 079/11.

Oğuz T.:

bing 172/04.

1.1.2. t- ~ d-

Çağatay Türkçesinde birkaç örnek dışında kelime başında tonlu *d-* ünsüzü bulunmaz (Eckmann, 2003b, s. 37). Kelime başında görülen t- / d-tonlulaşması Oğuz Türkçesinin özelliğidir (Ercilasun, 2007, s. 453).

Yaptığımız taramada bu tercih ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

1.1.2.1. *te-, ti- ~ de-, di-*

Eserde hem tonsuz hem de tonlu ünsüzle kullanımına yaygın olarak rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tep 158/10, 170/06 ; **teyür** 185/10 ; **timek** 094/06, 133/12, 141/03, 145/08 ; **tidi** 074/12, 075/07, 075/08, 075/10, 077/02, 090/06, 092/10, 092/11, 093/04, 095/01, 095/05, 135/05, 136/01, 136/09, 138/05, 139/02, 140/02, 141/09, 142/08, 142/09, 142/12, 145/01, ... ; **tidiler** 073/02, 081/07, 086/08, 088/09, 109/10, 111/05, 113/10, 133/10, 133/12, 136/01, 137/05, 138/07, 141/04, 143/04, 144/06, 145/05, 152/06, 153/06, 164/03, 177/03, 178/07 ; **tigen** 076/05, 084/11, 090/09, 091/01, 093/08, 146/03, 155/12, 159/03, 166/09, 168/03, 168/07, 170/01, 175/10 ; **tip** 074/08, 076/01, 076/05, 076/07, 083/09, 085/01, 088/04, 088/10, 089/07, 089/12, 090/06, 092/05, 092/08, 092/10, 095/04, 096/04, 098/04, 110/05, 110/10, 111/01, 129/07, 133/11, 135/04, 135/05, 135/06, ... ; **tise** 092/07 ; **tiseler** 111/04 ; **tisünler** 097/07, 097/09 ; ...

Oğuz T.:

dedi 056/03 ; **dediler** 212/03 ; **der** 094/04 ; **derler** 178/02 ; **deyip** 073/03 ; **deyüp** 110/05, 173/12, 174/11, 210/02, 210/07 ; **deyüptür** 048/06 ; **deyüptürler** 047/09, 056/10, 056/11, 057/08 ; **deyülsünler** 172/11 ; **dimek** 094/04, 109/06 ; **dimeklık** 109/09 ; **didi** 014/06, 015/05, 032/12, 072/06, 072/07 ; **didiler** 006/12, 174/08 ; **digen** 008/11, 008/12, 038/05, 049/10, 051/02, 052/03, 052/05, 058/06, 060/11, 062/01, 080/10, 090/11, 099/01, 099/02, ... ; **dip** 006/11, 072/04, 072/11, 072/12, 073/01, 083/06, 105/03, 113/09, 160/09, 164/01, 178/12 ; **dir** 073/04, 081/12 ; **dirler** 007/10, 080/12, 083/08, 084/06, 094/05, 129/05, 132/06, 159/12, 182/01, 182/06, 184/07 ; **dise** 112/10 ; **disünler** 088/10 ; ...

1.1.2.2. *tut- ~ dut-*

Eserde hem tonsuz hem de tonlu ünsüzle kullanımına yaygın olarak rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tutmak 041/06, 059/01, 208/12 ; **tutmaklık** 079/10 ; **tutdı** 070/12, 083/04, 103/08, 106/03, 106/12, 107/03 ; **tutgay** 146/05 ; **tutmadı** 167/07 ; **tutsa** 029/12 ; **tutup** 075/12, 092/06, 095/05, 136/03, 140/10, 146/01, 154/04, 159/01, 160/04, 160/12, 177/02 ; ...

Oğuz T.:

dutmak 041/04 ; **dutmaklık** 063/12 ; **dutardı** 058/07 ; **dutdı** 105/10, 105/11, 106/01, 106/05, 106/07, 107/01, 107/05, 107/07, 107/09, 170/09 ; **dutıp** 068/05 ; **duttı** 041/05 ; **dutup** 024/04, 031/05, 039/05, 049/06, 063/07, 102/05, 126/11 ; ...

1.1.2.3. *tüş- ~ düş-*

Eserde hem tonsuz hem de tonlu ünsüzle kullanımına yaygın olarak rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tüşdi 081/02, 087/05, 089/05, 132/11 ; **tüştdi** 057/11, 058/08, 091/06, 140/04 ; **tüşti** 086/07, 217/06 ; **tüşdiler** 096/03 ; **tüşdin** 093/10 ; **tüşken** 133/06 ; **tüşkenin** 085/09 ; **tüşüp** 155/02, 175/12

Oğuz T.:

düşdi 214/05 ; **düştdi** 040/03, 059/11, 060/02, 192/06 ; **düşti** 024/06, 024/08 ; **düştiler** 010/07 ; **düşer** 119/08 ; **düşmez irdi** 043/09 ; **düşüp** 010/09, 014/06, 015/05, 015/09, 053/04, 119/09, 127/01, 174/03

1.1.2.4. *tag ~ dağ*

Eserde hem tonsuz hem de tonlu ünsüzle kullanımına rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tag 088/07, 091/11, 160/01 ; **tagları** 089/01 ; **taglarığa** 088/03 ; **taglarının** 082/04.

Oğuz T.:

dağ 030/06, 052/11 ; **dağlar** 062/06 ; **dağlarda** 039/04 ; **dağlardın** 052/05.

1.1.2.5. *taş ~ daş*

Eserde tonsuz ünsüzle kullanımına rastlanmakla birlikte, tonlu ünsüzle kullanımı daha yaygın olarak görülmektedir.

Çağ. T.:

taşnı 153/07, 167/04; **taşlap** 090/03.

Oğuz T.:

daş 030/12, 032/08, 059/12, 060/01, 060/06, 060/07 ; **daşa** 056/10 ; **daşı** 060/04.

1.1.2.6. til~ dil

Eserde tonlu ünsüzle kullanıldığı bir örnek hariç hep tonsuz ünsüzle kullanımına rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tilge 072/07 ; **tili** 073/02, 073/04, 083/10 ; **tilidin** 056/03 ; **tiliga** 018/02 ; **tilindin** 018/09 ; **tiline** 073/06.

Oğuz T.:

dili 155/04.

1.1.2.7. toğuz~ doğuz

Eserde tonlu ünsüzle kullanıldığı bir örnek hariç hep tonsuz ünsüzle kullanımına rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

toğuz 027/12, 028/03, 034/10, 037/10, 038/04, 038/10, 038/11, 049/01, 066/04, 067/05, 067/06, 067/10, 070/03, 096/08, 167/10, 182/02, 216/02

Oğuz T.:

doğuz 186/09

1.1.2.8. tol(tur)-~ dol-

Eserde tonlu ünsüzle kullanıldığı bir örnek hariç hep tonsuz ünsüzle kullanımına rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tolturdı 096/09; **tolturdılar** 135/09.

Oğuz T.:

dolandın 212/05.

1.1.2.9. tört~ dört

Eserde tonlu ünsüzle kullanıldığı bir örnek hariç hep tonsuz ünsüzle kullanımına rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tört 028/06, 041/01, 042/06, 055/06, 070/07, 084/05, 085/12, 086/05, 093/11, 100/06, 100/08, 101/08, 101/12, 102/01, 102/02, 102/06, 102/10, 102/12, 103/06, 103/07, 107/09, 129/12, ...

Oğuz T.:

dört 188/01

1.1.2.10. tüzet- ~ düzet-

Eserde tonsuz ve tonlu ünsüzle birer örneğe rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

tüzetip 045/07

Oğuz T.:

düzetdi 060/01

1.1.3. -k- ~ -h-

Çağatay Türkçesinde, bazen **-k-** ünsüzünün ünsüzlerin yanında **-h-** olduğu görülür (Eckmann, 2003b, s. 39). Kelimelerde görülen bu **-k-** / **-h-** sızıcılığı da Oğuz Türkçesinin bir etkisi olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2005, s. 65).

Çağ. T.:

sakladı 060/05, 083/11, 099/10, 176/03.

Oğuz T.:

uḡlap (<uḡla-) 146/12, 148/07 ; **saḡladı** (<saḡla-) 173/11 ; **saḡlar irdi** (<saḡla-) 207/12 ; **oḡşar** (<oḡşa-) 086/12, 133/11 ; **oḡşarlar** (<oḡşa-) 086/12 ; **oḡşatıp-min** (<oḡşa-) 136/07, 136/09.

1.2. Oğuz Türkçesi Şekil Bilgisi Özellikleri

1.2.1. Zamir n'sinin Kullanılması

Çağatay Türkçesinin en önemli özelliklerinden bir tanesi “zamir n'si”nin kullanılmamasıdır (Argunşah, 2013, s. 24). Eserde “zamir n'si”nin kullanılmadığı Çağatay Türkçesi özelliği gösteren şekillerin yanında Oğuz Türkçesinin etkisiyle “zamir n'si”nin kullanıldığı şekillere de aynı oranda rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

‘**adlıdın** 112/04 ; **kiyininidin** 083/03 ; **kolıdın** 058/08 ; **oğlığa** 139/06, 143/05, 156/03, 172/09, 181/12, 190/01, 190/02 ; **ornıda** 131/01, 137/03, 151/02 ; **özidin** 011/06 ; **sözidin** 004/04 ; **şehrığa** 089/08 ; **tahtıda** 151/03, 177/12, 191/09 ; **tarafığa** 095/07 ; **tilidin** 056/03 ; **uruğıdın** 163/02 ; **üstide** 142/04, 144/07, 158/05 ; **vefâtıdın** 047/09, 122/06, 214/11, 215/01 ; **vilâyetığa** 191/04, 191/06, 192/07, 195/09, 200/01 ; **yanıda** 215/01, 215/02 ; **yaşıda** 055/07 ; **zürriyyetidin** 033/06, 179/04 ; **biglerige** 072/03 ; **oğlanlarığa** 035/12, 038/01, 097/05 ; **atasığa** 074/12, 145/12, 146/10 ; **yaqasığa** 178/12 ; **arasıdın** 040/03 ; **barçasığa** 087/12 ; ...

Oğuz T.:

‘**adlındın** 128/06 ; **kiyininidin** 154/11, 161/06, 163/01, 168/06, 169/02 ; **kolındın** 093/09 ; **oğlına** 057/06, 071/05, 096/10, 113/06 ; **ornında** 097/10 ; **özindin** 132/03 ; **sözindin** 134/04, 156/04 ; **şehrine** 129/05, 163/03, 202/10 ; **tahtında** 077/06, 093/08, 136/08, 150/11, 155/01, 213/11 ; **tarafına** 202/02 ; **tilindin** 018/09 ; **uruğındın** 086/03, 110/02, 160/04 ; **üstinde** 052/11 ; **vefâtındın** 187/12 ; **vilâyetine** 061/01, 067/09, 069/06, 079/08, 104/06, 118/06, 118/08, 120/05, 120/08, 187/05, 204/02 ; **yanında** 103/09, 106/08, 106/09, 106/10, 149/11, 158/09 ; **yaşında** 055/07, 072/06, 188/01 ; **zürriyyetindin** 058/11, 065/07 ; **biglerine** 092/04 ; **oğlanlarına** 077/10 ; **atasına** 054/12 ; **yaqasına** 084/02 ; **arasındın** 021/03, 032/08 ; **barçasına** 096/02 ; ...

1.2.2. Zarf-Fiil Ekinde Bağlantı Ünlüsünün Kullanılması (-p ~ -yİp, -yUp)

Çağatay Türkçesinde ünlüyle biten kök ve gövdelere zarf-fiil eki “-p”, doğrudan eklenmektedir (Argunşah, 2013, s. 26). Eserde, zarf-fiil ekinin ünlüyle biten kelimelere -yİp, -yUp şeklinde geldiği kullanımlarda, Oğuz Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Çağ. T.:

ağrıp 156/11 ; **avlap** 114/05, 143/08 ; **bağlap** 150/07, 174/03 ; **başlap** 206/11 ; **dip** 006/11, 072/04, 072/11, 072/12, 073/01, 083/06, 105/03, 113/09, 160/09, 164/01, 178/12 ; **istep** 216/12 ; **iylep** 010/11, 012/12, 035/12, 038/07, 121/04, 217/09 ; **kucaklap** 153/12 ; **okup** 111/03 ; **taşlap** 090/03 ; **tip** 074/08, 076/01, 076/05, 076/07, 083/09, 085/01, 088/04, 088/10, 089/07, 089/12, 090/06, 092/05, 092/08, 092/10, 095/04, 096/04, 098/04, 110/05, 110/10, 111/01, 129/07, 133/11, 135/04, 135/05, 135/06, ... ; **uzap** 175/12 ; **yaşap** 081/04 ; ...

Oğuz T.:

diyip 071/05 ; **deyip** 073/03 ; **deyüp** 110/05, 173/12, 174/11, 210/02, 210/07 ; **tiyüp** 163/07 ; **iyleyip** 005/03, 006/05, 006/08, 008/02, 008/03, 009/04, 009/08, 009/08, 009/12, 015/03, 015/12, 060/11, 195/11, ... ; **iyleyüp** 003/01, 003/04, 003/07, 005/12, 011/05, 011/09, 012/03, 013/04, 015/12, 016/07, 017/02, 021/10, 021/12, 022/01, 023/01, 023/02, ...**yollayup** 209/01 ; **isteyüp** 194/01 ; **yitmeyüp** irdi 009/10 ; **koyup** 087/04 ; ...

1.2.3. Ek Başındaki -Ġ'lerin Düşmesi

Çağatay Türkçesinde eklerin başındaki gırtlak ünsüzü korunmaktadır (Eckmann, 2003b, s. 40). Oğuz Türkçesinde ise ek başındaki bu gırtlak ünsüzü düşmektedir (Timurtaş, 2005, s. 68-69).

1.2.3.1. -ĠAn ~ -An

Eserde sıfat-fiil ekinin ek başındaki ünsüzün korunduğu Çağatay Türkçesindeki şekliyle daha yaygın kullanıldığı görülmekle birlikte Oğuz Türkçesindeki şekliyle baştaki gırtlak ünsüzünün düştüğü örnekler de rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

algen 173/05 ; **birgen** 172/02 ; **digen** 008/11, 008/12, 038/05, 049/10, 051/02, 052/03, 052/05, 058/06, 060/11, 062/01, 080/10, 090/11, 099/01, 099/02, ... ; **eşitken** 141/01 ; **keltürgen** 097/07 ; **kilgen** 072/09, 174/09 ; **körge** 071/07, 072/12, 113/08, 141/01, 157/08 ; **olturgen** 177/06 ; **turğan** 085/01, 092/06 ; **virgen** 051/07 ; **yaratken** 073/09 ; **açğan** 089/09 ; **bargan** 160/07, 164/12, 174/07, 174/09 ; **kalğan** 089/10, 133/02, 152/11 ; **kılğan** 023/07, 023/08, 076/02, 097/04, 140/01, 140/12, 150/01, 152/04 ; **okuğan** 167/01 ; **yatқан** 149/01 ; ...

Oğuz T.:

keçen 003/05, 187/03 ; **kilen** 206/11 ; **kören** 183/08 ; **öten** 002/08, 003/09 ; **alan** 106/08 ; **bolan** 040/12, 175/02, 194/12 ; **kalan** 103/03, 213/04 ; **kılan** 030/02 ; **olan** 103/10.

1.2.3.2. -ĠAndIn ~ -AndIn

Eserde sıfat-fiil ekinin çıkma hâli ekiyle genişletilerek zarf türettiği kullanımda, ek başındaki ünsüzün korunduğu Çağatay Türkçesindeki şeklinin ve baştaki gırtlak ünsüzünün düştüğü Oğuz Türkçesindeki şeklinin aynı yaygınlıkta kullanıldığı görülmektedir.

Çağ. T.:

atğandin 148/04 ; **barğandin** 175/03, 175/04 ; **basturğandin** 087/01 ; **bolğandin** 071/09, 076/11, 088/09, 142/10, 145/08, 164/03 ; **kılğandin** 128/04 ; **koşulğandin** 127/04 ; **olturğandin** 165/01 ; **ölgandin** 162/12, 178/09 ; **bolgandin** 162/07 ; **kelgandin** 138/10 ; **kiçgandin** 172/11 ; **kilgandin** 152/07 ; **ölgandin** 092/02, 113/02, 144/08 ; **öltürgandin** 210/12 ; **yigandin** 138/01 ; ...

Oğuz T.:

alandın 172/03, 206/05 ; **barandın** 026/06, 046/09 ; **bolandın** 025/05, 033/12, 036/11, 048/07, 050/09, 060/06, 100/09, 101/01, 115/05, 196/06 ; **dolandın** 212/05 ; **kılandın** 005/05, 011/11, 061/12, 068/03, 069/01, 069/06, 100/07, 100/12, 112/12, 161/04, 181/10, 185/08, 190/08, 207/06, 211/01 ; **olandın** 008/04, 026/08, 045/09, 047/11, 104/06, 125/03, 127/07, 181/03, 194/05, 199/04 ; **tapandın** 211/03 ; **idendin** 025/11, 035/04 ; **keçendin** 033/11, 047/10, 173/06 ; **körendin** 099/11 ; **ötendin** 008/08, 038/04, 196/07 ; **verendin** 195/03 ; **yetendin** 036/04, 098/05 ; **yetkürendin** 031/03 ; **yitendin** 193/04

1.2.3.3. -ĠAndA ~ -AndA

Eserde sıfat-fiil ekinin bulunma hâli ekiyle genişletilerek zarf türettiği kullanımda, ek başındaki ünsüzün korunduğu Çağatay Türkçesindeki şeklinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Baştaki gırtlak ünsüzünün düştüğü Oğuz Türkçesindeki şekli ise sadece bir örnekte kullanılmıştır.

Çağ. T.:

barğanda 083/01, 113/11 ; **bolğanda** 081/09, 082/03, 152/02 ; **kılğanda** 174/05 ; **olturğanda** 075/04, 092/04 ; **oynağanda** 147/02 ; **turğanda** 094/09 ; **bergende** 158/12 ; **ölgende** 111/06, 153/06, 153/09 ; **yörigende** 073/02 ; **yörügende** 075/12, 081/06 ; ...

Oğuz T.:

kılanda 042/01, 052/08.

1.2.4. Ek Sonundaki -Ġ'lerin Düşmesi

1.2.4.1. -IIĠ, -IUG, -IIK, IUK ~ -II, -IU

Bu sıfat yapma eki, Çağatay Türkçesinde sondaki ünsüzü korumaktadır. Son ünsüzü tonlu olmakla birlikte tonsuz olduğu örnekler de görülmektedir (Argunşah, 2013, s. 104). Oğuz Türkçesinde ise iki ve daha çok heceli kelimelerin sonundaki -Ġ'ler düştüğü için bu ekteki -Ġ'ler de düşmektedir (Ergin, 2003, s. 160).

Eserde ekin sonundaki ünsüzün korunduğu örnekler görülmekle birlikte Oğuz Türkçesinin etkisiyle düştüğü örnekler daha yaygın rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

kaşlık 116/04 ; **āvāzlık** 116/04 ; **yüzlüg** 116/03 ; **nāmüslük** 109/01 ; **belgülü** 105/08 ; **öylüg** 167/08, 168/07 ; **toğuşlık** 165/02 ; **türlük** 095/10 ; **devletlik** 108/10 ; **mällüg** 135/11 ; ...

Oğuz T.:

kaşlu 112/08 ; **āvāzlu** 112/08 ; **yüzlü** 112/08 ; **öyli** 160/03, 172/04, 178/02, 195/09, 207/09, 207/12 ; **toğuşlı** 140/07, 151/07 ; **türli** 097/02 ; **devletli** 073/01, 136/09 ; **boyly** 112/08 ; **küçli** 167/06 ; **öçli** 159/03 ; **‘ömrli** 073/01 ; **tevekkellü** 128/11, 128/12 ; **nökerli** 093/04 ; **şüretli** 145/08 ; **yükli** 083/04 ; **adlı** 139/06 ; **biligli** 110/10 ; ...

1.2.5. Hâl Ekleri

1.2.5.1. İlgi Hâli Eki (-nİng~ -Ing)

Çağatay Türkçesinde ilgi hâli eki hem ünlüyle biten hem de ünsüzle biten kelimelere -nİng şeklinde gelmektedir (Eckmann, 2013a, s. 90). Eserde ünsüzle biten kelimelerde ek başındaki /n/ ünsüzünün düştüğü kullanımlar Oğuz Türkçesinin etkisiyle görülmektedir (Demir, 2005, s. 67).

Çağ. T.:

‘Abdullāh Han’nıng 192/08, 208/11 ; **anlarınıng** 011/11, 023/10, 076/08, 086/07, 088/10, 101/03, 130/03, 159/05, 160/01, 160/11, 168/03, 169/03, 182/02, 201/02, 202/09, 203/02, 214/05 ; **biznıng** 174/07, 209/04 ; **Qayı Han’nıng** 113/05 ; **leşkernıng** 088/07, 089/12 ; **Moğol’nıng** 071/12 ; **Rum’nıng** 092/05 ; **siznıng** 077/11, 142/09 ; **sözniing** 075/10, 158/04 ; **Yılduz Han’nıng** 114/12 ; **yirniing** 092/09 ; ...

Oğuz T.:

‘Abdullāh Han’ıng 210/02, 212/05 ; **anlarınıng** 010/04, 054/01, 180/01 ; **bizniing** 003/03, 003/05, 004/01, 004/08, 028/11, 050/03, 072/04, 078/05, 078/06, 083/06, 130/02, 136/02, 163/10, 167/01 ; **Qayı Han’ıng** 113/02, 125/08 ; **leşkeriing** 119/08 ; **Moğol’ıng** 073/05 ; **Rum’ıng** 172/01 ; **siziing** 093/03, 119/07, 152/05 ; **söziing** 166/11 ; **Yılduz Han’ıng** 106/03, 106/05 ; **yiriing** 015/07 ; ...

1.2.5.2. Belirtme Hâli Eki (-nI~ -I)

Çağatay Türkçesinde kullanılan belirtme hâli eki -nI’dır. Üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra ise genellikle -nI şeklinde kullanılmaktadır (Eckmann, 2013b, s. 69). Eserde belirtme hâli ekinin -I şeklinde kullanıldığı örnekler Oğuz Türkçesinin etkisiyle görülmektedir.

Çağ. T.:

adnı 037/03, 061/11, 084/06, ... ; **ağacnı** 083/09 ; **anlarını** 074/09, 076/07, 088/05, 088/06, 133/10, 171/05, 175/01 ; **Buḥārā'nı** 088/01 ; **diyārını** 055/12 ; **Endican'nı** 087/11 ; **evlādını** 104/12, 122/10, 127/06 ; **halkını** 095/10, 132/06 ; **hatunını** 110/11, 147/12, 148/10, 150/03, 150/08 ; **kımıznı** 137/12 ; **kızını** 074/08, 139/05, 139/06, 139/07, 146/11 ; **Maḥmūd'nı** 194/02 ; **oḡnı** 095/12, 097/09, 097/11 ; **olarını** 035/10, 039/02 ; **Semerḡand'nı** 087/12, 144/10 ; **taşnı** (taşı) 153/07, 167/04 ; **Türkistān'nı** 214/01 ; **yaynı** 094/11, 094/12, 095/12 ; **yurtını** 086/06, 086/11, 091/05, 111/04, 140/04, 144/02 ; **‘ālemni** 073/09 ; **Belḡ'nı** 088/01 ; **biyikni** 212/04 ; **bizni** 073/09, 174/09 ; **ḡaberni** 159/02 ; **ḡutbeni** 091/07 ; **işni** 073/10, 138/04, 138/06 ; **kimni** 088/05 ; **kişini** 030/02, 041/01, 049/11, 081/07, 089/10, 110/06, 110/09, 210/08 ; **ölüğni** 153/04 ; **Özbek'nı** 210/01, **şehrni** 085/05 ; **tiveni** 178/05 ; ...

Oğuz T.:

‘Abdullāh Ḥan'ı 209/03 ; ; **ma‘nayı** 215/06 ; **şuleḡayı** 010/11 ; **cihānı** 078/02 ; **Ḥacerü'l-esved'i** 026/07 ; **ḡālī** 011/12, 183/04 ; **ḡalkı** 041/03, 046/10, 049/01, 054/03, 078/01, ... ; **İşfahan'ı** 092/04 ; **‘ilmi** 010/02 ; **ḡarakulı** 203/06 ; **maşırıkı** 055/12 ; **memālīki** 198/05 ; **nuşreti** 079/05 ; **oḡlanı** 072/03, 083/11, 170/06, 170/10 ; **orunı** 194/10 ; **rāstı** 158/06 ; **Selḡuḡ'ı** 128/04, 128/05 ; **sözi** 108/09, 157/03 ; **kişiyi** 014/09 ; **şūreti** 043/09, 045/06, 130/09, 179/06 ; **şehrī** 064/05 ; **tili** 073/04 ; **tofraḡı** 016/02 ; **vakti** 094/03, 094/04 ; **yayı** 097/10 ; ...

1.2.5.3. Yönelme Hâli Eki (-ĠA, -KA ~ -A)

Çağatay Türkçesinde kullanılan yönelme hâli ekleri **-ĠA**, **-KA**'dır. Şiirlerde iyelik eklerinden sonra **-A**, üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra ise **-nA** şeklinde kullanılmaktadır (Eckmann, 2013b, s. 69). Eserde yönelme hâli ekinin **-ĠA**, **-KA** şeklinde gelmesi gerekirken **-A** şeklinde geldiği örneklerde Oğuz Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Çağ. T.:

anlarḡa 007/10, 020/06, 076/09, 080/04, 173/03, 174/01 ; **arabaḡa** 081/04 ; **avḡa** 074/05, 075/03, 075/11, 075/12, 146/01, 146/02, 148/02, 152/10, 152/12 ; **bularḡa** 172/10, 173/02, 173/03 ; **cemā'atḡa** 088/10 ; **dünyāḡa** 024/03, 071/01, 114/07, 135/01, 138/09 ; **faḡırḡa** 090/05 ; **ḡalkḡa** 109/10, 135/07, 147/10, 152/09, 156/05, 157/10 ; **kızḡa** 073/09 ; **Mekke'ḡa** 167/02 ; **seferḡa** 082/12 ; **Tuman'ḡa** 136/10, 137/07, 139/04, 139/05, 139/07, 143/02 ; **‘Abdullāh Ḥan'ḡa** 209/09, 210/05 ; **birbirige** 039/02 ; **.bizge** 023/08 ; **ilge** 072/02, 075/12, 076/04, 089/06, 113/04, 139/11, 150/12, 158/06 ; **ivge** 089/05, 148/01 ; **kişige** 071/07, 093/04, 093/09, 146/11, 147/06, 157/08, 174/11 ; **Tengri'ge** 087/04 ; **tilge** 072/07 ; **tivege** 170/08 ; **yirge** 075/03, 110/02, 133/08, 176/10 ; ...

hâkimliğke 217/10 ; **hizmetke** 152/06 ; **devletke** 071/10 ; **keklikke** 143/10 ; **keyikke** 143/09 ; **künke** 136/02 ; **tarafke** 085/12 ; **Türk'ke** 133/11 ; **Ürgenç'ke** 085/03 ; **Yengikent'ke** 152/06 ; ...

Oğuz T.:

anlara 008/02, 178/07, 180/02, 181/04 ; **halka** 044/06, 108/03, 152/03 ; **vücūda** 007/05, 180/07 ; **Afşar Han'a** 101/04, 101/05, 117/09, 123/03 ; **āsümāna** 009/12, 011/08, 027/10, 042/08, 043/01 ; **bunlara** 129/05 ; **ılana** 022/01 ; **iktidāra** 014/05 ; **kurda** 181/09 ; **Nūh'a** 052/01, 053/01, 054/02, 056/09 ; **rāhata** 026/01, 115/04 ; **seytāna** 045/02 ; **taşarrufa** 118/02 ; **tofrağa** 031/05, 031/07 ; **Türkistān'a** 213/10 ; **yağmura** 060/07 ; **zināya** 033/04 ; **beķāya** 121/05 ; **dūnyāya** 042/09 ; **ma' nāya** 006/07, 035/03, 181/03 ; **küne** 009/12, 112/07, 115/07, 200/05 ; **Türk'e** 057/11, 060/03, 060/04, 060/07, 068/06 ; **cemā' ate** 008/09 ; **yire** 010/09, 015/05, 057/09, 120/03 ; **Mekke'ye** 193/05 ; **kimseye** 012/07 ; **medreseye** 037/11 ; **va' deye** 035/01 ; ...

1.2.5.4. Ayrılma Hâli Eki (-DIn ~-DAn)

Çağatay Türkçesinde kullanılan ayrılma hâli eki *-DIn*'dir (Eckmann, 2013a, s. 91). Belirtme hâli ekinin *-DAn* şeklinde kullanıldığı örneklerde Oğuz ve Memluk-Kıpçak Türkçesinin etkisi görülmektedir (Argunşah, 2013, s. 124).

Çağ. T.:

alardın 063/05 ; **altundın** 096/07 ; **başdın** 130/08, 176/10 ; **cihetdın** 003/09, 006/02, 016/08, 021/07, 045/02, 047/11, 056/08, 062/05, 065/02, 067/11, 105/07, 203/03 ; **eşikdın** 141/06 ; **haberdin** 012/11 ; **isrilikdın** 161/08 ; **ivdin** 145/12 ; **kızdın** 073/11, 142/11 ; **kişidin** 089/11, 097/09, 113/09 ; **mindin** 014/12, 032/02, 088/04, 098/07, 148/12, 149/09 ; **oğlandın** 102/10 ; **sebebdin** 013/08, 015/01, 016/01, 022/04, 032/09, 032/12, 070/02, 090/01, 121/03, 159/12, 173/11, 178/02, 178/11, 180/04, 190/04 ; **kündin** 009/12, 071/03, 088/05, 092/01, 095/07, 097/08, 135/05, 137/01, 146/02, 147/04, 147/07, 152/09, 152/11, 200/05, 205/07 ; **yirdin** 027/10, 027/11, 048/03, 050/01, 058/09, 078/09, 146/04, 175/11 ; **yiryüzindin** 014/04, 015/11 ; ...

Oğuz T.:

aḥvālinden 209/07 ; **eyyāmdan** 105/02 ; **girdārından** 211/09 ; **illlerden** 133/01 ; **kirisinden** (gerisinden) 123/10 ; **künden** 112/07, 115/07 ; **tüpinden** 140/10 ; **Yazır'dan** 131/06 ; **yirden** 076/12 ; **yiryüzinden** 055/03.

1.2.6. Yeterlilik Fiilinde Kullanılan Yardımcı Fiil (al- ~ bil-)

Çağatay Türkçesinde yeterlilik fiilleri “al-” yardımcı fiiliyle yapılmaktadır. Yeterlilik fiilinde “bil-” ve “u-” yardımcı fiillerinin

kullanılması, Oğuz Türkçesinin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Argunşah, 2013, s. 177).

Eserde bir tek örnekte Çağatay Türkçesi özelliği görülürken geri kalan örneklerde Oğuz Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Çağ. T.:

ķayta aldı 170/04.

Oğuz T.:

ata bilmez irdi 078/10 ; ayta bilmedi (092/12 ; ayta bilmedim 149/08 ; ayta bilmediler 093/02 ; ayta bilmegenleridin 133/12 ; kıla bilmediler 162/03 ; kıla bilmeyler 123/09 ; kıla bilmezdi 143/09, 143/10 ; kıya bilmedi 071/05 ; kiltüre bilmedi 155/09 ; kite bilmedi 177/06 ; köre bilmedi 151/09 ; oltura bilmey 163/04 ; oltura bilmediler 164/08, 168/02 ; uruşa bilmey 084/09 ; uruşa bilmediler 087/08 ; yöri bilmes 091/12 ; yöri bilmey 088/08.

baramadım (< bara umadım) 153/09.

1.2.7. Emir Kipi II. Çokluk Şahıs Eki (-İnglAr, -UnglAr ~ -Ing, -Ung)

Çağatay Türkçesinde, emir kipi II. çokluk şahıs çekiminde *-İnglAr*, *-UnglAr* eki kullanılmaktadır. Oğuz Türkçesinde ise bu çekimde *-Ing*, *-Ung* ekleri kullanılmaktadır (Korkmaz, 1995a, s. 26-27).

Çağ. T.:

idingler 045/05, 078/06, 098/07, 098/08 ; kalınglar 004/01 ; kelingler 095/05 ; kilingler 076/05 ; yiberingler 174/08 ; bulunglar 098/08.

Oğuz T.:

barıng 076/05 ; çıkıng 024/03 ; kılıng 012/03, 049/09, 130/05, 131/08, 153/06, 167/01 ; bulıng 074/10 ; körüng 149/02.

1.2.8. Geniş Zaman Olumsuzluk Eki (-mAs ~ -mAz)

Çağatay Türkçesinde geniş zaman olumsuzluk eki olarak *-mAs* kullanılırken Oğuz Türkçesinde son ses ünsüzünün tonsuzlaştığı *-mAz* şekli kullanılmaktadır (Demir, 2005, s. 59).

Çağ. T.:

almas 110/11 ; ayrılmas-min 077/01 ; barmas turur 075/06 ; bilmes 091/12 ; bilmes irdi 162/01 ; bolmas 136/02, 142/11, 149/02 ; çıkmas irdi 134/04 ; imes 101/10, 140/01 ; imes-min 029/09 ; imesdir 180/04 ; irmes 073/05, 163/11, 171/06 ; iylemes-min 012/07 ; kıaramas 147/06 ; kıaytmas-biz

111/02 ; öltürmes turur 174/10 ; sevmes turur 007/12 ; sıgmas 110/10, 110/11 ; sözleşmes irdi 073/12 ; turmas 136/05 ; ...

Oğuz T.:

bilmez irdi 010/04, 011/06, 078/10 ; **bilmezdi** 143/09, 143/10 ; **çıkılmaz irdi** 052/06 ; **düşmez irdi** 043/09 ; **imez** 026/02 ; **imezdiler** 013/04, 013/07 ; **iylemez** 046/03 ; **iylemezdi** 042/12 ; **kalmar irdi** 030/03 ; **ketürmez** 050/06 ; **kıldurmar irdi** 126/06 ; **kılmaz** 017/06 ; **kılmaz irdi** 044/04, 049/06, 067/10, 116/03 ; **kitmez irdi** 043/01 ; **körgizmez irdiler** 045/02 ; **olmaz irdi** 185/04 ; **takmazdı** 005/07 ; **yetişmez** 101/11, 122/12 ; **yetişmez irdi** 196/05.

1.2.9. Sıfat-Fiil Eki -dUḲ

Çağatay Türkçesinde kullanılmayan Oğuz Türkçesine mahsus sıfat-fiil eki -dUḲ (Demir, 2005, s. 33), metnimizde iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

Oğuz T.:

yörümedük yol 160/12 ; **olturmadaḡ yurt** 161/01.

1.3. Oğuz Türkçesi Söz Varlığı

1.3.1. bol- ~ ol-

Çağatay Türkçesinde “bol-” fiilinin başındaki *b-* korunmaktadır (Eckmann, 2003b, s. 36). Oğuz Türkçesinde ise baştaki *b-* sesi düşerek “ol-” şeklinde kullanılmaktadır.

Eserde yaptığımız taramada hem Çağatay Türkçesi özelliği taşıyan baştaki *b-* sesinin korunduğu şekline hem de Oğuz Türkçesindeki baştaki *b-* sesinin düştüğü şekline aynı sıklıkta rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

bol- 075/08, 140/02 ; **boldı** 006/12, 007/02, 007/03, 007/04, 008/12, 009/06, 010/01, 012/01, 012/09, 018/04, 019/08, 020/06, 020/08, 021/03, 023/03, 023/11, 024/02, 025/03, 027/02, 027/09, 029/03, 032/12, 034/04, 034/05, 034/09, 035/02, 035/03, 035/09, 036/12, 038/02, ... ; **bolsa** 019/09, 056/04, 098/01, 110/01, 110/02, 110/03, 110/09, 112/10, 131/02, 137/04, 142/09, 164/09, 166/01, 166/04, 173/02 ; **bolup** 010/07, 012/12, 013/10, 014/07, 020/02, 021/02, 022/10, 030/09, 031/04, 031/09, 033/03, 034/02, 035/09, 036/09, 037/08, 038/01, 043/12, 045/02, 053/06, ... ; **bolur** 013/02, 013/08, 016/08, 034/06, 037/03, 037/04, 054/08, 065/06, 065/08, 072/10, 074/08, 077/02, 080/11, 082/01, 082/03, 082/04, 089/01, ... ; ...

Oğuz T.:

oldı 004/12, 008/02, 008/10, 009/03, 010/02, 010/05, 012/08, 012/10, 017/05, 018/02, 018/08, 018/12, 019/05, 019/11, 021/02, 024/05, 026/01,

026/03, 026/05, 027/02, 027/09, 030/04, 033/11, 034/10, 037/07, 037/11, 037/12, 038/08, 042/01, 042/10, 044/08, 044/09, 046/04, 048/08, 050/10, 051/06, 053/11, 054/03, ... ; **olsa** 029/11, 030/01, 049/09, 122/12, 180/02, 198/05 ; **olup** 002/10, 003/08, 003/10, 004/05, 010/06, 010/09, 011/03, 011/04, 013/01, 016/07, 017/09, 019/08, 020/05, 021/06, 024/01, 025/12, 026/05, 027/01, 027/05, 031/09, 040/01, 040/07, 040/09, 041/03, 043/11, 044/06, 047/02, 047/04, 050/07, 051/01, 053/08, 056/03, 056/05, 059/01, 060/06, 066/09, 068/07, 069/02, 070/02, 070/06, 070/10, 077/12, 078/03, 078/07, 098/10, 099/09, 100/11, 102/10, 103/01, ... ; **olur** 017/06, 019/09, 101/03, 119/09, 127/08, 179/07, 180/03, 181/09, 183/11, 183/12 ; ...

1.3.2. bar ~ var

Çağatay Türkçesinde “bar, bar-, bir-” kelimelerinin başındaki *b-* genellikle korunmaktadır (Eckmann, 2003b, s. 36). Oğuz Türkçesinde ise bu kelimelerin başındaki *b-*, daha Oğuz Türkçesinin ilk zamanlarından itibaren *v-*’ye dönüşmektedir (Timurtaş, 2005, s. 71).

Eserde “bar” sözcüğünün başındaki *b-* çoğunlukla korunmakla birlikte, az sayıdaki örnekte *v-*’ye dönüşerek Oğuz Türkçesindeki şekliyle kullanılmıştır.

Çağ. T.:

bar 005/04, 042/11, 049/10, 052/06, 057/10, 073/09, 076/07, 080/04, 081/03, 082/05, 082/06, 082/10, 089/09, 090/10, 090/11, 091/03, 091/04, 091/07, 093/02, 099/02, 113/09, 114/06, 117/05, 117/08, 118/03, 125/01, 128/03, 129/12, 132/05, 134/06, ...

Oğuz T.:

var 003/06, 026/02, 054/08, 179/12, 184/08 ; **vardı** 008/07.

1.3.3. bir- ~ vir-

Eserde “bir-” fiilinin Çağatay Türkçesindeki şekliyle baştaki *b-* sesini koruduğu az sayıda örnek görülürken Oğuz Türkçesindeki “vir-” şeklinin daha yaygın kullanıldığı görülmektedir.

Çağ. T.:

birdi 023/12, 073/08, 094/10 ; **birdiler** 017/10 ; **birgen** 172/07 ; **birmeli** 177/02.

Oğuz T.:

virmek 041/05, 041/06, 060/03 ; **virmeklik** 079/11 ; **virdi** 003/03, 018/02, 032/01, 039/02, 041/01, 043/07, 054/05, 075/04, 078/01, 104/03, 104/09, 115/12, 120/06, 201/09, 204/03 ; **virgen** 051/07 ; **virip** 190/02 ; **virir** 023/05 ; **virir-min** 016/09 ; **virirdi** 011/10 ; **virmedi** 202/09 ; **virmeğil** 035/02 ; **virsun**

014/03, 014/11, 194/11, 201/10 ; **virşünler** 200/08 ; **virüp** 004/10, 018/09, 022/01, 025/01, 042/05, 103/03, 120/04, 188/09.

1.3.4. birle, birlen, bile, bilen ~ ile, ilen

Çağatay Türkçesinde “birle, birlen, bile, bilen” şeklinde kullanılan edatın (Eckmann, 2013a, s. 125) Oğuz Türkçesinin etkisiyle “ile, ilen” şekline de rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

birle 004/01, 004/09, 009/05, 014/10, 016/10, 016/12, 017/03, 018/05, 020/06, 021/11, 021/12, 024/01, 024/11, 026/04, 026/06, 026/07, 026/10, 027/06, 027/10, 029/05, 030/07, 030/12, 039/01, 039/03, 040/07, 040/08, 041/04, 044/01, ... ; **birlen** 011/02, 051/04, 056/12, 057/11, 064/04, 074/04, 077/01, 077/03, 080/07, 081/01, 081/09, 084/12, 085/03, 085/06, 085/07, 085/11, 087/02, 087/11, 089/04, 090/03, 091/10, 095/05, 095/08, 095/09, 096/03, 096/05, 109/12, ... ; **bile** 092/06, 119/11 ; **bilen** 059/12, 062/09, 159/05.

Oğuz T.:

ile 021/05, 065/04 ; **ilen** 009/12, 010/09, 011/01, 011/07, 014/05, 021/05, 021/09, 032/08, 040/02, 050/07, 077/08, 079/04, 112/03, 118/09, 121/11, 179/09, 186/09, 189/12, 192/04, 192/07, 208/02, 215/02.

1.3.5. ir- ~ i-

Çağatay Türkçesinde ek-fiil (cevher fiil) “ir-”, Oğuz Türkçesinin etkisiyle “i-” şekliyle de kullanılmıştır (Yücel, 1995, s. 51).

Çağ. T.:

irdi 005/04, 005/11, 007/09, 008/01, 008/07, 008/11, 009/01, 009/10, 009/11, 010/04, 011/07, 013/12, 017/02, 019/02, 019/03, 020/12, ... ; **irdiler** 008/01, 045/01, 045/02, 053/02, 067/10, 071/09, 071/11, 080/10, ... ; **irdim** 032/02, 048/02, 074/11, 090/01, 090/02, 138/04, ... ; **irding** 089/12, 140/01 ; **irdiñiz** 152/04, 153/05 ; **irdük** 088/07, 141/03, 173/03 ; **irgen** 156/12 ; **irgeni** 166/03, 166/04 ; **irip** 161/06 ; **irmes** 073/05, 163/11, 171/06 ; **irmiş** 095/04, 152/08 ; **irse** 072/02, 073/07, 073/11, 074/11, ... ; **irürdim** 090/04.

Oğuz T.:

idi 007/08, 012/02, 012/08, 044/03, 216/01, 216/02, 216/07 ; **iken** 044/05, 210/07 ; **ikenler** 172/09 ; **imes** 101/10, 140/01 ; **imes-min** 029/09 ; **imesdir** 180/04 ; **imez** 026/02 ; **imezdiler** 013/04, 013/07 ; **ise** 158/05.

1.3.6. tap- ~ bul-

Diğer tarihî lehçeler “tap-” fiilini kullanırken Oğuz Türkçesi “bul-” fiilini kullanmaktadır (Gülsevin, 2010, s. 67). Eserde “tap-” şeklinin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Çağ. T.:

tapdı 035/05, 092/02, 121/08, 122/02, 127/12, 134/05, 134/11, 140/01, 143/12, 145/11, 151/02, 154/05, 154/09, 155/06, 161/04, 161/11, 162/11, 173/06, 177/11, 193/01, 193/05, 214/04 ; **taptı** 019/10, 020/07, 038/12, 039/01, 044/11, 047/03, 047/08, 048/09, 052/02, 052/11, 059/06, 060/02, 061/08, 099/12, 100/07, 100/09, 101/01, 101/04, 128/08, 170/05 ; **taptı** 079/02, 170/09, 195/11, 205/05, 206/02, 206/09, 206/12, 208/05, 211/11, 212/08 ; **tapırlar** 127/05 ; **tapıp** (016/11, 097/05, 097/09, 134/11, 147/04, 201/03, 214/01 ; **tapmadı** 031/08, 122/03, 140/10 ; ... ; **tapılmadı** 145/02 ; **tapılsun** 036/11 ; **tapılır** 146/04 ; **tapılğanını** 095/11 ; **tafdı** 005/09, 190/10 ; **taftı** 019/04, 185/12, 192/03, 203/08 ; **tafıp irdi** 191/02.

Oğuz T.:

bulmağı 030/04 ; **bulanı** 167/04 ; **bulmas-siz** 062/03.

1.3.7. kara- ~ bak-

Diğer tarihî lehçeler “kara-” fiilini kullanırken Oğuz Türkçesi “bak-” fiilini kullanmaktadır (Gülsevin, 2010, s. 65). Eserde her iki şeklin de kullanıldığı görülmektedir.

Çağ. T.:

karamas 147/06 ; **karamay** 154/04 ; **karay turur irdiler** 158/04

Oğuz T.:

baķıp 092/04, 141/06, 142/11, 151/12, 178/08 ; **baķınmadı** 089/02 ; **baķındurup** 094/09, 151/05

1.3.8. kol ~ el

Çağatay Türkçesinde “kol” sözcüğü kullanılırken Oğuz Türkçesinde “el” sözcüğü kullanılmaktadır (Gülsevin, 2010, s. 71-72).

Çağ. T.:

kol 017/04 ; **kolğa** 085/08, 085/09 ; **kolı** 145/03 ; **kolıdın** 058/08 ; **kolığa** 092/12 ; **kolın** 150/06 ; **kolma** 081/02, 091/06, 094/10 ; **kolında** 083/11, 151/06 ; **kolında** 138/06 ; **kolındın** 093/09 ; **kolardın** 175/02 ; **kolları** 077/01 ; **kolların** 154/04 ; **kollarında** 163/06 ; **kolum** 095/03.

Oğuz T.:

elidın 049/06 ; **eline** 059/11 ; **elini** 024/04.

1.3.9. imes ~ degil

Çağatay Türkçesinde ek-fiilin geniş zaman olumsuz çekimi “imes” ile yapılırken (Argunşah, 2013, s. 176), Oğuz Türkçesi bunun yerine “degil” sözcüğünü kullanmaktadır. Eserde “degil” sözcüğünün kullanımına bir örnekte rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

imes 101/10, 140/01 ; **imes-min** 029/09 ; **imesdir** 180/04.

Oğuz T.:

degildür 187/03

1.3.10. oltur- ~ otur-

Oğuz Türkçesinin daha ilk dönemlerinde “oltur-” fiilindeki -/- ünsüzü düşmektedir (Özkan, 2000, s. 108). Eserde, Çağatay Türkçesinde kullanılan “oltur-” şekli daha sık kullanılmakla birlikte Oğuz Türkçesindeki “otur-” şekline de rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

olturdi 077/06, 084/02, 086/02, 086/10, 091/08, 105/01, 135/02, 137/06, 139/11, 141/09, 143/06, 145/09, 157/01, 168/08, 175/09, 175/12, 177/12 ; **olturdılar** 084/05, 084/06, 131/01, 133/06, 159/12, 160/03, 163/05, 168/05, 178/12 ; **olturğan** 080/07, 085/11, 090/09, 093/01, 110/01, 132/12, 133/01, 133/09, 145/03, 156/09, 158/03, 160/06, 164/10, 175/07, 177/12 ; **olturğanda** 075/04, 092/04 ; **oturup** 111/07, 132/09, 133/05, 136/08, 137/03, 138/08, 141/06, 142/05, 150/11, 151/03, 155/01, 156/03, 156/06, 161/03, 161/11, 163/04 ; ...

Oğuz T.:

oturdi 103/10, 105/03, 105/09, 105/10, 105/12, 106/02, 106/04, 106/06, 106/11, 106/12, 107/02, 107/04, 107/06, 107/08, 115/01, 121/11 ; **oturdılar** 178/06 ; **oturup** 104/10, 106/08, 106/09, 191/09, 206/03 ; ...

1.3.11. keltür- ~ ketür-

Oğuz Türkçesinin daha ilk dönemlerinde “keltür-” fiilindeki -/- ünsüzü de düşmektedir (Özkan, 2000, s. 108). Eserde, hem Çağatay Türkçesindeki “keltür-” şekline hem de Oğuz Türkçesinde kullanılan “ketür-” şekline rastlanmaktadır.

Çağ. T.:

keltürdi 026/09, 043/05, 049/02, 051/10, 086/03, 096/10, 100/05, 145/02 ; **keltürdiler** 095/08, 095/09, 127/10, 135/07, 204/10 ; **keltürdingizler** 097/09 ;

keltürgen 097/07 ; **keltürüp** 049/07 ; **keltürüp** 030/06, 031/08, 049/11, 072/03, 113/10, 138/08, 142/03, 149/12, 218/01 ; **kiltürdi** 071/06 ; **kiltüre** bilmedi 155/09 ; **kiltürgen** 176/12 ; **kiltürüp** 110/06, 150/06, 151/06, 210/01 ; ...

Oğuz T.:

ketürdi 015/10, 016/03, 016/04, 018/05, 020/05, 024/04, 034/07, 056/01, 060/10, 123/10, 128/06, 174/04, 185/10, 187/04, 203/03 ; **ketürdiñiz** 097/05 ; **ketürmez** 050/06 ; **ketürse** 046/02 ; **ketürsün** 037/06, 053/05 ; **ketürsünler** 112/06 ; **kitürüp** 172/05 ; **kitürür irdi** 215/09 ; ...

2. SONUÇ

Kazan Oğuznamesi, dil özellikleri açısından ağırlıklı olarak Çağatay Türkçesi özellikleri barındırmaktadır. Ancak azımsanmayak ölçüde Oğuz Türkçesi özellikleri de görülmektedir. Yaptığımız incelemenin neticesinde eserde, her iki lehçeye ait özelliklerin nöbetleşe kullanıldığı ve bazen Çağatay Türkçesine bazen Oğuz Türkçesine ait kullanımların öne çıktığı bazen de eşit ölçüde kullanıldıkları tespit edilmiştir.

m- ~ b- kullanımında Oğuz Türkçesine ait *b-*'li şekiller de görülmesine rağmen eserde daha çok Çağatay Türkçesine ait *m-*'li şekiller öne çıkmaktadır. *t- ~ d-* kullanımında ise hem Çağatay Türkçesine ait *t-*'li şekiller hem de Oğuz Türkçesine ait *d-*'li şekillerin eşit ölçüde kullanıldığı görülmektedir.

*Zamir n'sm*in kullanılmadığı Çağatay Türkçesine ait şekiller ile *zamir n'sm*in kullanıldığı Oğuz Türkçesine ait şekiller aynı oranda kullanılmaktadır. Ek başındaki ve sondaki *Ğ*lerin korunması ve düşmesinde, Oğuz Türkçesi örneklerin sayısı azımsanmayak ölçüde olmakla birlikte bazı kullanımlarda Çağatay Türkçesine ait şekillerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. *Hâl eklerinde* ise kullanım sıklığı açısından her iki lehçeye ait şekillerin eşit oranda tercih edildiği söylenebilir. *Yeterlilik fiil*in kuruluşunda eserde, Çağatay Türkçesinde kullanılan “al-” yardımcı fiili yerine Oğuz Türkçesinde kullanılan “bil-” yardımcı fiilinin tercih edilmiş olduğu tespit edilmiştir. *Emir çekimi II. çokluk şahıs çekiminde* ise her iki lehçeye ait şekillerin eşit oranda kullanıldığı görülmektedir. *Geniş zaman olumsuzluk ek*inin kullanımında da yine her iki lehçeye ait şekiller eşit oranda tercih edilmiştir.

Lehçelere ait söz varlığı değerlendirildiğinde genel anlamda Çağatay Türkçesine ait sözcüklerin daha fazla tercih edildiği söylenebilir. *bir- ~ vir-* kullanımında Oğuz Türkçesine ait sözcük daha fazla tercih edilirken *bol- ~ ol-*, *qara- ~ baq-* kelimeleri eşit oranda tercih edilmiştir. *bar ~ var*, *ir- ~ i-*, *tap- ~ bul-*, *qol ~ el*, *imes ~ degil*, *oltur- ~ otur-*, *keltür- ~ ketür-*; *birle, birlen, bile, bilen ~ ile, ilen* sözcüklerinde ise Çağatay Türkçesine ait kullanımların daha fazla olduğu görülmektedir.

Bütün bu hususlar dikkate alındığında, eserin yazarının veya müstensihinin Oğuz Türkçesinin hâkim olduğu coğrafyalarda uzun süre kalmış olduğu ve edindiği Oğuz Türkçesine ait hususiyetleri eserine yansıttığı düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- Aktan, B. (2012). Mu'înü'l-Mürîd'de Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 1-7.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demir, N. (2005). *Sıfâtü'l-Harameyn*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. ve Aydoğdu, Ö. (2015). *Oğuzname (Kazan Nüshası)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Eckmann, J. (2003a). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (O. F. Sertkaya, Yay. Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Eckmann, J. (2003b). *Çağatayca El Kitabı*. (G. Karaağaç, Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. (1998). Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler. *Kardeş Ağızlar (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)*, (7), 12-18.
- Gülsevin, G. (2010). Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 5 (1), 57-76.
- Hazar, M. (2011). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler. *JASSS International Journal of Social Science*, 4 (1), 31-63.
- Karasoy, Y. (1998). *Şiban Han Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kaymaz, Z. (2002). Hoca Ahmet Yesevî'nin Hikmetlerindeki Oğuz Türkçesi Unsurları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (139), 155-162.
- Kaymaz, Z. (2004). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar Üzerine. *Amancolovskie Çiteniya, Bildiri Kitabı içinde* (204-210). Kazakistan/Öskemen, 7-8 Ekim 2004.
- Korkmaz, Z. (1974). XI.-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca. *TDAY-Belleten 1973-4* (Ankara 1974), 41-48.
- Korkmaz, Z. (1995a). Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar C.1 içinde* (205-216). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995b). Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar C.1 içinde* (241-253). Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücel, B. (1995). *Bâbü'r Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.